

Универзитет у Београду
Факултет за специјалну
едукацију и рехабилитацију

НАЦИОНАЛНИ НАУЧНИ
СКУП

„Специјална
едукација и
рехабилитација у
условима пандемије
COVID-19“

ЗБОРНИК РАДОВА

Београд,
23. децембар 2021.

Универзитет у Београду
Факултет за специјалну едукацију и рехабилитацију

**НАЦИОНАЛНИ НАУЧНИ СКУП
„СПЕЦИЈАЛНА ЕДУКАЦИЈА И РЕХАБИЛИТАЦИЈА У
УСЛОВИМА ПАНДЕМИЈЕ COVID-19”**

Београд, 23. децембар 2021.

ЗБОРНИК РАДОВА

Београд, 2021.

НАЦИОНАЛНИ НАУЧНИ СКУП
„СПЕЦИЈАЛНА ЕДУКАЦИЈА И РЕХАБИЛИТАЦИЈА У УСЛОВИМА ПАНДЕМИЈЕ COVID-19“
Београд, 23. децембар 2021. године
ЗБОРНИК РАДОВА

Рецензенти:

Проф. др Даница Васиљевић-Продановић
Доц. др Лука Мијатовић

Издавач:

Универзитет у Београду
Факултет за специјалну едукацију и рехабилитацију (ИЦФ)
11000 Београд, Високог Стевана 2
www.fasper.bg.ac.rs

За издавача:

Проф. др Марина Шестић, декан

Главни и одговорни уредник:

Проф. др Бранка Јаблан

Уредници:

Доц. др Наташа Буха
Доц. др Милица Ковачевић

Дизајн насловне стране:

Зоран Јованковић

Компјутерска обрада текста:

Биљана Красић

Штампа омота и нарезивање ЦД:

Универзитет у Београду – Факултет за специјалну едукацију и рехабилитацију (ИЦФ)

Зборник радова ће бити публикован у електронском облику – ЦД

Тираж: 200

ISBN 978-86-6203-155-6

Наставно-научно веће Универзитета у Београду – Факултета за специјалну едукацију и рехабилитацију, на седници одржаној 9. 12. 2021. године, Одлуком бр. 3/193 од 10. 12. 2021. године, усвојило је рецензије рукописа Зборника радова „Специјална едукација и рехабилитација у условима пандемије COVID-19“.

Зборник је настао као резултат Пројекта „Специјална едукација и рехабилитација у условима пандемије COVID-19“ чију реализацију је сопственим средствима подржао Факултет за специјалну едукацију и рехабилитацију. Руководилац Пројекта је проф. др Горан Јованић.

ДЕПРЕСИЈА КОД СТАРИХ ОСОБА КОЈЕ СУ ДОЖИВЕЛЕ ПАД

Милосав АДАМОВИЋ¹, Војислав ТОДОРОВИЋ², Миодраг СТОШЉЕВИЋ¹

¹Универзитет у Београду – Факултет за специјалну едукацију и рехабилитацију

²Универзитет Мегатренд – Факултет за културу и медије, Београд

Апстракт

Падови представљају честу појаву у популацији особа старије животне доби, а сам ризик се знатно повећава уколико је утврђено и постојање депресивних симптома. Циљ истраживања јесте испитивање присуства депресивних симптома код старих особа. Узорак истраживања формиран је од 142 особе (52,8% мушког и 47,2% женског пола), које су биле подељене на групу А, која је доживела пад и групу Б, која није доживела пад. Просечна старост испитаника износила је 73 године и 11 месеци ($SD = 6$ година и 2 месеца). За процену депресије коришћена је Геријатријска скала депресије (*The Geriatric Depression Scale*; Yesavage, 1983). Резултати истраживања указују да испитаници који су доживели пад у просеку исказују статистички значајно виши ниво депресивности ($p < 0,019$) од испитаника који нису пали.

Старе особе склоне паду чешиће манифестују депресивне симптоме него стари који нису пали. Утврђивање присуства депресивних симптома треба узети у анализу приликом процене ризика од пада код старих особа.

Кључне речи: старије особе, падови, депресија

УВОД

Светска популација се последњих деценија суочава са трендом рапидног повећања броја старијих особа, а глобална предвиђања указују да ће до 2050. године број особа старијих од 60 година достићи 2,1 милијарде (United Nations – World Population Ageing, 2015). Србија представља земљу која такође прати тај негативни тренд демографског старења становништва и у којој ће до 2041. године једна

четвртина становништва бити старија од 65 година (Republički zavod za statistiku, 2011).

Појава депресије код старијих особа везује се за промене које се јављају као последица старења и укључују: губитак животног партнера, промену социјалног статуса, лоше здравствено стање, пензионисање, мањак физичке активности, проблеме у когнитивном функционисању, као и бројне друге које прате сенијум (Rodda et al., 2011; Sivertsen

et al., 2015). Према подацима Светске здравствене организације укупна прева-ленца депресивних поремећаја код старих особа припадника различитих култура износи 10–20% (WHO, World Health Report: Mental Health: New Understanding New Hope, 2001). Неки од важнијих емоционалних, когнитивних и соматских симптома који доминирају клиничком сликом депресивне особе јесу: нерасположење, поготово у јутарњим часовима, осећање кривице и туге, суицидалне мисли, амбиваленција, апатија, неспособност уживања у животним задовољствима, стално осећање умора и малаксалости, слабост концентрације, тешкоће упамћивања, кошмарни снови, притисак у пределу грудне кости, опстипација, тахикардија (American Psychiatric Association, 2013). На повећање депресије код старих особа утиче и тренутна пандемија *COVID-19* (Yildirim et al., 2021). Истраживања указују да је током 2020. године једно од четворо старијих особа од 65 година пријављивало депресивне симптоме, за разлику од периода пре пандемије (током 2018. године) када је депресија погађала једну од десет старих особа (Koma et al., 2020).

Падови представљају велики здравствени проблем са којима се популација старијих особа суочава, а дефинише се као догађај у којем се особа изненада нађе на поду или нижем нивоу (World Health Organization, 2007). Сваке године, једна трећина особа просечне старости 65 година доживи пад (Karlsson et al., 2013), са постепеним повећањем учесталости како се старосна граница повећава, да би скоро половина особа старијих од 85 година доживела пад сваке године (Stevens et al., 2006).

Истраживања показују да постоји повезаност између депресије и падова код старих особа, као и да се депресија

убраја у значајан унутрашњи фактор за доживљавање пада (Iaboni & Flint, 2013).

Иако сам механизам деловања још увек није прецизно утврђен, он се може објаснити на три начина, где сваки може представљати потенцијални узрок. Први је да депресија претходи паду, док се у другом случају депресија јавља након пада. У трећем случају и депресија и пад произилазе из неког другог фактора који негативно утиче на здравље старе особе и јављају се истовремено (Biderman et al., 2002).

Луни и сарадници (Launay et al., 2013) користећи Геријатријску скалу депресије испитивали су повезаност између депресивних симптома и учесталости падова код старих особа. Од укупног узорка, 19% испитаника је током истраживања доживело пад, а резултати студије указују на повезаност између депресивних симптома и учесталости падова. Учесталост депресије у групи која је доживела пад била је значајно већа (44,7%) у односу на групу која није доживела пад и код које је учесталост депресивних симптома била нижа (25%). Такође, можемо издвојити и студију Сталенхофа и сарадника (Stalenhoef et al., 2002) у којој су утврђиване предиктивне вредности ризика за пад код старих особа које су већ доживеле пад. Од укупног броја испитаника који су били старији од 70 година, 33% испитаника је током праћења доживело пад, а на основу добијених резултата депресија се показала као значајна детерминанта за ризик од доживљавања пада, јер према моделу коју су аутори направили, ризик да се доживи нови пад износио је 69–90%.

ЦИЉ РАДА

Циљ истраживања представља испитивање присуства депресивних симптома код старих особа.

МЕТОДОЛОГИЈА ИСТРАЖИВАЊА

Узорак

Истраживањем су биле обухваћене укупно 142 особе, од тога 75 (52,8%) мушког и 67 (47,2%) женског пола. Испитаници су били подељени на групу А, која је доживела пад (N = 82; 53,7% мушког пола) и групу Б, која није доживела пад (N = 60; 51,7% мушког пола). Старост испитаника креће се у распону од 64 године и пет месеци до 89 година и шест месеци, просечне старости 73 година и 11 месеци (SD = 6 година и 2 месеца). Распон година школовања испитаника креће се од 8 до 19 година, AS = 12,82 (SD = 2,25). С породицом живи 86 (60,6%) испитаника, а 56 (39,4%) испитаника живи само у домаћинству.

Инструмент

Истраживање је спроведено у Дому за одрасла и стара лица Бежанијска коса (Београд), као и у оквиру клубова за дневни боравак старих особа који се налазе под покровитељством Геронтолошког центра Београд. Сагласност за спровођење истраживања одобрили су Управни одбор и директор Дома за одрасла и стара лица Бежанијска коса. Потенцијални кандидати су уз помоћ социјалног радника били упознати са истраживањем, начином реализације, као и циљем, а они испитаници који су желели да учествују писмено су потврдити пристанак. Подаци о њиховом здравственом стању добијени су кроз разговор са испитаницима и коришћени су искључиво у научно-истраживачке сврхе, те се нису могли идентификовати с личношћу особе.

За утврђивање депресије код испитаника коришћена је Геријатријска

скала депресије (*The Geriatric Depression Scale*; Yesavage, 1983). Геријатријска скала депресије не представља замену за дијагностички интервју који спроводи психијатар, већ је користан филтер у клиничком контексту за омогућавање процене депресије код старих особа. У пракси су у употреби две верзије упитника, кратка (15 питања) и дугачка (30 питања) верзија. У нашем истраживању користили смо дужу верзију. Скала је састављена од питања на која испитаник одговора са „да“ или „не“ о томе како се осећао током протекле недеље. Добијени резултат 0–4 сматра се нормалним, резултат 5–8 сугерише лаку депресију, а 9–11 везује се за умерену депресију, док резултат 12–15 индицира тешку депресију. Инструмент је погодан за старе особе с лаким и умереним когнитивним сметњама, као и за старе особе које живе самостално, у домовима или на болничком лечењу.

Статистичка обрада података

Подаци истраживања обрађени су применом метода дескриптивне статистике и статистике закључивања. Обрада је вршена у рачунарском програму (*Statistical Package for Social Sciences*), верзија 20.

РЕЗУЛТАТИ ИСТРАЖИВАЊА

Резултати нашег истраживања указују да је међу испитаницима групе А, која је доживела пад већи проценат сврстан у категорију депресивних (23,2%) него међу испитаницима групе Б, која пад није доживела (8,3%).

Применом Студентовог т-теста испитали смо да ли постоје статистички значајне разлике у нивоу депресивности, мереном

Геријатријском скалом депресије, између групе испитаника која је доживела пад и групе испитаника која није доживела пад. Резултати су приказани у Табели 1.

Резултати т-теста су показали да испитаници групе А у просеку исказују статистички значајно виши ниво депресивности од испитаника групе Б.

ДИСКУСИЈА

На основу резултата истраживања установљено је да испитаници који су доживели пад исказују на Геријатриској скали депресије просечно статистички значајно виши ниво депресивности ($p < 0,019$) од испитаника који нису доживели пад. Међу испитаницима који су доживели пад већи проценат је сврстан у категорију депресивних (23,2%) него међу испитаницима који нису доживели пад (8,3%).

Турц и сарадници (Turcu et al., 2004) су у својој студији путем Геријатријске скале депресије испитивали присуство депресивних симптома код старих особа, као и број падова током периода од шест месеци. Добијени резултати поменутог истраживања указују да је присуство депресије код старих особа које су доживеле пад било статистички значајно веће

($p < 0,001$) у односу на групу старих која пад није доживела. Резултати њиховог истраживања у складу су с резултатима добијеним у нашем истраживању, где је утврђено да испитаници који су доживели пад у просеку показују статистички значајно виши ниво депресивности од испитаника који нису доживели пад.

Овом истраживању можемо додати студију Волијеје и сарадника (Whooley et al., 1999) у којој је испитивана повезаност између депресије и падова код жена старијег животног доба. За евидентирање присуства депресије аутори су користили, као и у нашем истраживању, Геријатријску скалу депресије, а резултати студије указују да жене старије животне доби код којих је евидентирана депресија имају статистички значајно више шанси ($p < 0,001$) да доживе пад (70%) у односу на жене које немају депресивне симптоме (59%). Без обзира што се наведена студија методолошки разликује од нашег истраживања, она ипак потврђује хипотезу о повезаности депресије и падова код старијих особа.

У студији Цезара и сарадника (Cesari et al., 2002) испитавани су фактори ризика за доживљавање падова код старих особа, а добијени резултати истраживања указују на статистички значајно већу учесталост

Табела 1. Разлике у просечним скоровима на Геријатријској скали депресивности између група испитаника која је доживела пад и групе испитаника која није доживела пад

Група	А	Б
N	82	60
AS	5,81	4,03
SD	5,11	3,14
Df	138	
t	2,38	
p	0,019	

Легенда: А – група испитаника која је доживела пад; Б – група испитаника која није доживела пад; N – број испитаника; AS – аритметичка средина; SD – стандардна девијација; t-тест – вредност Студентовог т статистика; Df – број степени слободе; p – вероватноћа.

депресије ($p < 0,001$) код испитаника који су доживели пад (68,6%) него код испитаника који пад нису доживели (54,9%). Такође, испитаници код којих је утврђено постојање депресије манифестовали су дупло већи ризик да доживе пад него старе особе код којих постојање депресије није утврђено, а наведени резултати сагласни су с резултатима нашег истраживања.

Резултати наведених и бројних других истраживања (Stalenhoef et al., 2002, Kerse et al., 2008, Yu et al., 2009) указују на повезаност између депресије и падова код старих особа и издвајају депресију као јасан фактор ризика за доживљавање пада. Приказани резултати истраживања поткрепљују добијене резултате у оквиру нашег истраживања, где је утврђено да старе особе које су доживеле пад испољавају статистички знатно већи ниво депресивности.

ЗАКЉУЧАК

Падови које сваке године доживи у свету све већи број растуће популације особа трећег животног доба представља веома озбиљан друштвени и медицински проблем, јер падови, директно или посредно, могу узроковати привремене или трајне физичке, психичке, социјалне и економске проблеме који значајно ограничавају самосталан и квалитетан начин живота.

Препознавање оних старих особа које се налазе у ризику од пада, означило би их као кандидате за укључивање у програм превенције, управо из разлога да би се један такав немили догађај спречио, сама фреквенција ризика од пада смањила, а постојећи квалитет живота одржао. Утврђивање присуства депресивних симптома треба узети у анализу приликом процене ризика од пада код старих особа.

ЛИТЕРАТУРА

- Biderman, A., Cwikel, J., Fried, A. V., & Galinsky, D. (2002). Depression and falls among community dwelling elderly people: a search for common risk factors. *Journal of Epidemiology & Community Health*, 56(8), 631-636. <https://doi:10.1136/jech.56.8.631>
- Cesari, M., Landi, F., Torre, S., Onder, G., Lattanzio, F., & Bernabei, R. (2002). Prevalence and risk factors for falls in an older community-dwelling population. *The Journals of Gerontology Series A: Biological Sciences and Medical Sciences*, 57(11), M722-M726. <https://doi:10.1093/gerona/57.11.m722>
- Desa, U. (2015). World population ageing 2015. *United Nations DoEaSA, population division editor*.
- Iaboni, A. & Flint, A. (2013). The complex interplay of depression and falls in older adults: A clinical review. *The American Journal of Geriatric Psychiatry*, 21(5), 484-492. <https://doi:10.1016/j.jagp.2013.01.008484-492>.
- Karlsson, M. K., Magnusson, H., von Schewelov, T., & Rosengren, B. E. (2013). Prevention of falls in the elderly--a review. *Osteoporosis International*, 24(3), 747-762. <https://doi:10.1007/s00198-012-2256-7>
- Kerse, N., Flicker, L., Pfaff, J. J., Draper, B., Lautenschlager, N. T., Sim, M., ... & Almeida, O. P. (2008). Falls, depression and antidepressants in later life: a large primary care appraisal. *PLoS One*, 3(6), e2423. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0002423>
- Koma, W., True, S., Fuglesten-Binieck, J., Cubanski, J., Orgera, K., Garfield, R. (2020). One in four older adults report anxiety or depression amid the COVID-19 pandemic. Kaiser Family Foundation. <https://www.kff.org/medicare/issue-brief/one-in-four-older-adults-report-anxiety-or-depression-amid-the-covid-19-pandemic/>

- Launay, C., De Decker, L., Annweiler, C., Kabeshova, A., Fantino, B., & Beauchet, O. (2013). Association of depressive symptoms with recurrent falls: a cross-sectional elderly population based study and a systematic review. *The Journal of Nutrition, Health & Aging, 17*(2), 152-157. <https://doi:10.1007/s12603-012-0370-z>
- Pu-Lin, Y. U., Zhao-Hui, Q. I. N., Jing, S. H. I., Zhang, J., Mei-Zhe, X. I. N., Zheng-Lai, W. U., & Zhen-Qiu, S. U. N. (2009). Prevalence and related factors of falls among the elderly in an urban community of Beijing. *Biomedical and Environmental Sciences, 22*(3), 179-187. [https://doi:10.1016/S0895-3988\(09\)60043-X](https://doi:10.1016/S0895-3988(09)60043-X)
- Republički zavod za statistiku, Republika Srbija (2011). *Projekcija stanovništva Republike Srbije 2011-2041*. Republički zavod za statistiku, Beograd. <https://publikacije.stat.gov.rs/G2014/Pdf/G20144003.pdf>
- Rodda, J., Walker, Z., & Carter, J. (2011). Depression in older adults. *Bmj, 343*. doi:10.1136/bmj.d5219
- Roehr, B. (2013). American psychiatric association explains DSM-5. *Bmj, 346*. <https://doi:10.1136/bmj.f3591>
- Sivertsen, H., Hanevold Bjørkløf, G., Engedal, K., Selbæk, G., Helvik, A. S. (2015). Depression and quality of life in older persons: A review. *Dementia and Geriatric Cognitive Disorders, 40*(5-6), 311-339. <https://doi:10.1159/000437299>
- Stalenoef, P. A., Diederiks, J. P. M., Knottnerus, J. A., Kester, A. D. M., & Crebolder, H. F. J. M. (2002). A risk model for the prediction of recurrent falls in community-dwelling elderly: a prospective cohort study. *Journal of Clinical Epidemiology, 55*(11), 1088-1094. [https://doi:10.1016/S0895-4356\(02\)00502-4](https://doi:10.1016/S0895-4356(02)00502-4)
- Stalenoef, P. A., Diederiks, J. P. M., Knottnerus, J. A., Kester, A. D. M., & Crebolder, H. F. J. M. (2002). A risk model for the prediction of recurrent falls in community-dwelling elderly: a prospective cohort study. *Journal of Clinical Epidemiology, 55*(11), 1088-1094. [https://doi:10.1016/S0895-4356\(02\)00502-4](https://doi:10.1016/S0895-4356(02)00502-4)
- Stevens, J. A., Corso, P. S., Finkelstein, E. A., & Miller, T. R. (2006). The costs of fatal and non-fatal falls among older adults. *Injury Prevention, 12*(5), 290-295. <https://doi:10.1136/ip.2005.011015>
- Turcu, A., Toubin, S., Mourey, F., D'Athis, P., Manckoundia, P., & Pfitzenmeyer, P. (2004). Falls and depression in older people. *Gerontology, 50*, 303-308. <https://doi:10.1159/000079128>
- Whooley, M. A., Kip, K. E., Cauley, J. A., Ensrud, K. E., Nevitt, M. C., Browner, W. S., & Study of Osteoporotic Fractures Research Group. (1999). Depression, falls, and risk of fracture in older women. *Archives of Internal Medicine, 159*(5), 484-490. <https://doi:10.1001/archinte.159.5.484>
- World Health Organization. (2001). The World Health Report 2001: Mental health: new understanding, new hope.
- World Health Organization. (2011). World Health Organization global report on falls prevention in older age, 2007.
- Yesavage, J. A. (1983). Inpatient violence and the schizophrenic patient: A study of Brief Psychiatric Rating Scale scores and inpatient behavior. *Acta Psychiatrica Scandinavica, 67*(5), 353-357. <https://doi:10.1111/j.1600-0447.1983.tb00352.x>
- Yildirim, H., Işık, K., & Aylaz., R. (2021). The effect of anxiety levels of elderly people in quarantine on depression during covid-19 pandemic. *Social Work in Public Health, 36*(2), 194-204. <https://doi.org/10.1080/19371918.2020.1868372>
- Yu, P. L., Qin, Z. H., Shi, J., Zhang, J., Xin, M. Z., Wu, Z. L., & Sun, Z. Q. (2009). Prevalence and related factors of falls among the elderly in an urban community of Beijing. *Biomedical and Environmental Sciences, 22*(3), 179-187. [https://doi:10.1016/S0895-3988\(09\)60043-X](https://doi:10.1016/S0895-3988(09)60043-X)

DEPRESSION AMONG ELDERLY PERSONS WHO EXPERIENCED A FALL

Milosav ADAMOVIĆ¹,
Vojislav TODOROVIĆ²,
Miodrag STOŠLJEVIĆ¹

¹University of Belgrade – Faculty of Special
Education and Rehabilitation

²Megatrend University – Faculty of Culture
and Media, Belgrade

Abstract

Falls represent a common occurrence in the elderly population, and the risk itself increases significantly if the presence of depressive symptoms is found. The aim of the research is to examine the presence of depressive symptoms among the elderly population. The research sample was formed out of 142 persons (52.8% male and 47.2% female), who were divided into group A, who experienced a fall and group B, who did not experience a fall. The average age of the respondents was 73 years and 11 months (SD = 6 years and 2 months). The assessment of the depression was based on The Geriatric Depression Scale (Yesavage, 1983). Research results indicate that respondents who experienced a fall, on average, show significantly higher level of depression ($p < 0.019$) than the respondents who did experience a fall.

Elderly persons prone to falls are more likely to show depressive symptoms than elderly persons who did not experience a fall. Determining the presence of depressive symptoms should be taken into account when assessing the risk of falls among the elderly population.

Keywords: elderly persons, falls, depression